

Д. Махаринець,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін

Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

ДО ПИТАННЯ МОДЕЛІ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ З УКРАЇНИ

Вступ. В умовах повномасштабного вторгнення РФ на українські території та їх тимчасової окупації, посягання на незалежність і суверенітет України важливим імперативом для міжнародної спільноти є притягнення до відповідальності країни-агресора та представників військово-політичного керівництва. Ефективними правовим засобом реалізації, захисту та припинення порушення міжнародного гуманітарного права є застосування системи міжнародних кримінальних трибуналів, а у випадку злочинів агресії РФ проти України – створення Спеціального міжнародного трибуналу з України під час війни, що дозволить уникнути спекуляцій на тему «суду переможців над переможеними».

Оскільки ні Україна, ні країна-агресор РФ не ратифікувала Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (далі – Римський статут) [5], тому юрисдикція Міжнародного кримінального суду (International Criminal Court / ICC), а також Міжнародного суду ООН та Європейського суду з прав людини з об'єктивних причин не вирішує справи щодо злочинів агресії та притягнення до відповідальності осіб з імунітетом вищих посадовців. У зв'язку з чим притягнення політично-воєнного керівництва Росії в межах діяльності даних інституцій міжнародного правосуддя не вбачається ймовірним, тому виникає потреба у створенні спеціального міжнародного трибуналу.

Виклад основного матеріалу.

Створення Спеціального міжнародного трибуналу з України повинно ґрунтуватися на прикладі організації та функціонування міжнародних трибуналів ХХ-ХХІ ст.ст., зокрема:

- Нюрнберзького трибуналу;
- Міжнародного військового трибуналу для Східної Азії;
- Міжнародного трибуналу з Югославії;
- Міжнародного трибуналу з Руанди;
- Спеціального суду у справах Сьєрра-Леоне;
- Надзвичайних палат в судах Камбоджі;
- Спеціалізованих судових палат та спеціалізованої прокуратури щодо Косово;
- Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів;
- Трибуналу ООН для Сирії;
- Трибуналу ООН для Лівану.

Російсько-українська війна спровокувала вчинення ряду воєнних злочинів з боку вищого керівництва, посадових та військових країни-агресора, зокрема таких як:

1) злочини агресії – планування, підготовка, здійснення акту агресії, незаконна окупація українських територій з боку керівників держави-агресора, її політично-військових лідерів, що є порушенням Статуту ООН;

2) повне або часткове знищення населених пунктів, зокрема таких міст, як Попасна, Северодо-

нецьк, Щастя, Кремінна, Рубіжне, Лисичанськ, Маріуполь, Бахмут, Куп'янськ, Ізюм, Ірпінь, Буча, та ін.;

3) масові вбивства цивільного населення та полонених, які супроводжувалися тортурами, звалтуваннями, викраденнями та мародерством не тільки дорослого населення, але й дітей. Наприклад, розстріл залізничного вокзалу в Краматорську; вбивство полонених в Оленівці; вбивства в Бучі де перед відступом російські окупанти вбили майже все чоловіче населення у віці від 18 до 60 років; в Ізюмі виявлено найбільш масове поховання – понад 450 могил цивільних та військових зі слідами насильницької смерті, тортур, ампутації геніталій;

4) викрадення та примусове переміщення українських дітей на території підконтрольні рф. За даними інтернет-платформи ДІТИ ВІЙНИ станом на жовтень 2023 р. депортованими та/або примусово переміщеними є 19546 українських дітей і тільки з них 386 було повернено [3];

5) ядерний тероризм та загроза ядерної катастрофи на українських АЕС;

6) ракетні удари та удари безпілотниками-камікадзе по критичній енергетичній інфраструктурі України починаючи з 20.10.22 р., в результаті систематичних обстрілів завдано руйнувань понад тисячі мостів, автобаз, аеропортів, електростанцій, зернових терміналів, нафтових баз та ін.;

7) знищення об'єктів культурної спадщини, освітніх закладів, закладів охорони здоров'я та цивільної інфраструктури;

8) блокада українських портів та вивезення з українських територій зерна;

9) підрив Каховської ГЕС та ін. [6].

Притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини агресії та злочини проти людяності і миру у відповідності до міжнародно-правового механізму забезпечує досягнення

мети такої відповідальності – публічної превентивності [1].

У контексті правової системи публічна превентивність може вказувати на здатність правових норм і засобів та невідворотності покарання, а також сприяти запобіганню можливих порушень, злочинів або інших негативних подій перед їхнім виникненням у майбутньому. Тому дуже важливим для всієї архітектури міжнародної безпеки та миру є подолання імунітет вищих посадовців рф та притягнення їх до відповідальності, задля попередження у майбутньому війн і військових конфліктів, вчинення вказаних злочинів.

Саме спеціальний трибунал, який діятиме на основі «ad hoc» (даний підхід у правовому контексті використовується для позначення тимчасового, специфічного застосування правила чи рішення для вирішення конкретної ситуації, яка не підпадає під загальні правила або стандарти) стане тією моделлю інституту міжнародного кримінального правосуддя, що дозволить притягнути військово-політичне керівництво рф, її військових та посадових осіб до відповідальності.

Слід зауважити, що у відповідності до законодавства України створення т.з. «гібридних» трибуналів в межах системи українського правосуддя заборонено. Так, ст. 125 Конституції України «Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом» закріплює відповідне положення «створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [4].

Діяльність Спеціального міжнародного трибуналу з України повинна спрямовуватися на:

- забезпечення надійного механізму міжнародного правосуддя;
- реалізацію принципу індивідуальної кримінальної відповідальності винних осіб;
- ґрунтуватися на підходах та нормах Міжнародного кримінального суду;

визнаватися та виконуватися іншими державами.

Слід зауважити, що Україною та міжнародною спільнотою вжито ряд заходів щодо створення у майбутньому Спеціального міжнародного трибуналу. Зокрема, у Гаазі за підтримки Парламентської асамблеї Ради Європи, Європарламенту, Євроюсту, Парламентської асамблеї НАТО, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Міністерство юстиції США та окремих держав створено Міжнародний центр із переслідування за злочини агресії проти України.

Це унікальний судовий центр (юридичний хаб) інтегрований у Євроюст, метою його діяльності є:

- збір доказів та документування злочинів агресії, геноциду та воєнних злочинів з боку рф;
- сприяння розслідуванню зазначених злочинів;
- спрощення обміну даними;
- забезпечення доступу до технологій, досвіду, матеріально-технічної бази Євроюсту (наприклад, до Бази даних основних міжнародних злочинів, матеріалів Секретаріату Мережі з питань геноциду);
- посилення структурної складової архітектури міжнародного кримінального правосуддя щодо відповідальності за злочини агресії;
- забезпечення розробки спільної стратегії кримінальних переслідувань;
- взаємодія з Міжнародним кримінальним судом [2].

Також, Міжнародний центр із переслідування за злочини агресії проти України сприятиме оперативній підготовці кримінальних справ та братиме участь у майбутніх судових засіданнях з притягнення до кримінальної відповідальності за дані злочини, адже не існує стандартів судової практики в даній сфері. Це допоможе подолати таку негативну ознаку діяльності міжнародних кримінальних трибуналів., як тривалість підготовки судових справ.

Тобто, діяльність Міжнародного центру із переслідування за злочини агресії проти України – це фактичне досудове розслідування злочинів агресії проти України з використанням методології Міжнародного кримінального суду та із залученням відповідних українських фахівців та фахівців з боку країн-членів. Так, на початковому етапі функціонування Міжнародного центру із переслідування за злочини агресії проти України участь у Спільній слідчій групі беруть представники таких країн, як Румунія, Естонія, Польща, Латвія, Литва та США [2], в перспективі долучаться представники Міжнародного кримінального суду, Консультативної місії ЄС та держави, які володіють інформацією та доказами злочинів агресії проти України. Головне завдання їх діяльності – це вироблення стратегії досудового розслідування злочинів проти агресії (наприклад, збір доказів із підбурювання до знищення українців з боку високих посадовців рф та представників пропагандистських ЗМІ росії).

Висновки. Питання обрання моделі Спеціального міжнародного трибуналу з України зумовлено специфікою існуючої архітектури міжнародного кримінального правосуддя, юрисдикцією діючих міжнародних судів та особливостями гібридної війни рф проти України. Створення Спеціального міжнародного трибуналу з України повинно ґрунтуватися на прикладі діяльності десяти міжнародних трибуналів, які функціонували у ХХ-ХХІ ст.ст. Російсько-українська війна спровокувала вчинення ряду воєнних злочинів з боку вищого керівництва, військових та інших представників країни-агресора, серед яких слід відзначити наступні: злочини агресії, знищення населених пунктів, масові вбивства цивільного населення та полонених, викрадення та примусове переміщення українських дітей, ядерний тероризм та загроза ядерної катастрофи, знищення критичної

енергетичної інфраструктури, знищення об'єктів культурної спадщини, освітніх закладів, закладів охорони здоров'я та цивільної інфраструктури,) блокада українських портів та вивезення з українських територій зерна, підриг Каховської ГЕС та ін.

Діяльність Спеціального міжнародного трибуналу з України повинна спрямовуватися на забезпечення надійного механізму міжнародного правосуддя; реалізацію принципу індивідуальної кримінальної відповідальності винних осіб; ґрунтуватися на підходах та нормах Міжнародного кримінального суду; юрисдикція трибуналу має поширюватися на злочини агресії та не «конкурувати» з повноваженнями Міжнародного кримінального суду; акцентувати увагу на змісті злочинних діянь та сприяти публічній превентивності.

Угода про створення Спеціального міжнародного трибуналу з України може мати такі форми, як: на онову угоди між Україною та ООН, на основі багатосторонньої угоди демократичних країн світу, на основі національного законодавства із контролем з боку відповідних міжнародних структур або за законодавством іншої держави з розвинутою та стійкою системою права. Нормативно-правовою основою Спеціального міжнародного трибуналу з України повинен стати Статут, який повинен містити відповідні положення щодо створення та функціонування трибуналу.

Україною та міжнародною спільнотою вжито ряд заходів щодо створення у майбутньому Спеціального міжнародного трибуналу, створено Міжнародний центр із переслідування за злочини агресії проти України, діяльність якого – це фактичне досудове розслідування злочинів агресії проти України з використанням методології Міжнародного кримінального суду та із залученням відповідних українських фахівців та фахівців з боку країн-членів.

Саме спеціальний трибунал, який діятиме на основі «ad hoc», стане тією моделлю інституту міжнародного кримінального правосуддя, що дозволить притягнути військово-політичне керівництво РФ, її військових та посадових осіб до відповідальності.

У статті зауважено, що питання обрання моделі Спеціального міжнародного трибуналу з України зумовлено специфікою існуючої архітектури міжнародного кримінального правосуддя, юрисдикцією діючих міжнародних судів та особливостями гібридної війни РФ проти України. Наголошено, що створення Спеціального міжнародного трибуналу з України повинно ґрунтуватися на прикладі діяльності десяти міжнародних трибуналів, які функціонували у ХХ-ХХІ ст.ст. Зауважено, що російсько-українська війна спровокувала вчинення ряду воєнних злочинів з боку вищого керівництва, військових та інших представників країни-агресора, серед яких слід відзначити наступні: злочини агресії, знищення населених пунктів, масові вбивства цивільного населення та полонених, викрадення та примусове переміщення українських дітей, ядерний тероризм та загроза ядерної катастрофи, знищення критичної енергетичної інфраструктури, знищення об'єктів культурної спадщини, освітніх закладів, закладів охорони здоров'я та цивільної інфраструктури) блокада українських портів та вивезення з українських територій зерна, підриг Каховської ГЕС та ін.

Обґрунтовано, що діяльність Спеціального міжнародного трибуналу з України повинна спрямовуватися на забезпечення надійного механізму міжнародного правосуддя; реалізацію принципу індивідуальної кримінальної відповідальності винних осіб; ґрунтуватися на підходах та нормах Міжнарод-

ного кримінального суду; юрисдикція трибуналу має поширюватися на злочини агресії та не «конкурувати» з повноваженнями Міжнародного кримінального суду; акцентувати увагу на змісті злочинних діянь та сприяти публічній превентивності.

Визначено, що угода про створення Спеціального міжнародного трибуналу з України може мати такі форми, як: на онову угоди між Україною та ООН, на основі багатосторонньої угоди демократичних країн світу, на основі національного законодавства із контролем з боку відповідних міжнародних структур або за законодавством іншої держави з розвинутою та стійкою системою права, а нормативно-правовою основою Спеціального міжнародного трибуналу з України повинен стати Статут, який повинен містити відповідні положення щодо створення та функціонування трибуналу.

Зауважено, що Україною та міжнародною спільнотою вжито ряд заходів щодо створення у майбутньому Спеціального міжнародного трибуналу, створено Міжнародний центр із переслідування за злочини агресії проти України, діяльність якого – це фактичне досудове розслідування злочинів агресії проти України з використанням методології Міжнародного кримінального суду та із залученням відповідних українських фахівців та фахівців з боку країн-членів.

Резюмовано, що саме спеціальний трибунал, який діятиме на основі «ad hoc», стане тією моделлю інституту міжнародного кримінального правосуддя, що дозволить притягнути військово-політичне керівництво РФ, її військових та посадових осіб до відповідальності.

Ключові слова: міжнародне правосуддя, міжнародні трибунали, Спеціальний міжнародний трибунал з України.

Makharynets D. On the issue of the model of the Special International Tribunal from Ukraine

The article notes that the issue of choosing a model of the Special International Tribunal from Ukraine is determined by the specifics of the existing architecture of international criminal justice, the jurisdiction of active international courts, and the specifics of Russia's hybrid war against Ukraine. It was emphasized that the creation of the Special International Tribunal for Ukraine should be based on the example of the ten international tribunals that functioned in the 20th-21st centuries. It was noted that the Russian-Ukrainian war provoked the commission of a number of war crimes by the top leadership, military and other representatives of the aggressor country, among which the following should be noted: crimes of aggression, destruction of populated areas, mass murders of the civilian population and prisoners, kidnapping and forced transfer of Ukrainian children, nuclear terrorism and the threat of a nuclear disaster, destruction of critical energy infrastructure, destruction of cultural heritage sites, educational institutions and health care institutions (and civil infrastructure) blockade of Ukrainian ports and export of grain from Ukrainian territories, detonation of Kakhovskaya HPP, etc.

It is justified that the activity of the Special International Tribunal for Ukraine should be aimed at ensuring a reliable mechanism of international justice; implementation of the principle of individual criminal responsibility of guilty persons; be based on the approaches and norms of the International Criminal Court; the jurisdiction of the tribunal should extend to crimes of aggression and not "compete" with the powers of the International Criminal Court; focus

attention on the content of criminal acts and promote public preventive measures. It was determined that the agreement on the establishment of a Special International Tribunal from Ukraine can have such forms as: on the renewal of the agreement between Ukraine and the UN, on the basis of a multilateral agreement of the democratic countries of the world, on the basis of national legislation with control by the relevant international structures or under the legislation of another state with a developed and stable system of law, and the legal basis of the Special International Tribunal from Ukraine should be the Statute, which should contain relevant provisions on the creation and functioning of the tribunal.

It was noted that Ukraine and the international community have taken a number of measures to establish a Special International Tribunal in the future, and the International Center for Prosecution of Crimes of Aggression against Ukraine has been established, the activity of which is the actual pre-trial investigation of crimes of aggression against Ukraine using the methodology of the International Criminal Court and involving relevant Ukrainian specialists and specialists from member countries.

It is summarized that the special tribunal, which will act on an "ad hoc" basis, will become the model of the institute of international criminal justice that will make it possible to bring the military-political leadership

of the Russian Federation, its military and officials to account.

Key words: international justice, international tribunals, Special International Tribunal from Ukraine.

Література

1. Блажівська О. Про роль та місце міжнародного кримінального трибуналу. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3760864-svit-mae-obednatisa-i-stvoriti-tribunal-dla-rokaranna-krainiagresora.html> (дата звернення: 18.09.23)

2. В Гаазі офіційно розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ІСРА). Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-gaazi-oficiino-rozposav-svoyu-robotu-miznarodnii-centr-z-peresliduvannya-za-zlocin-agresiyi-proti-ukrayini-icra> (дата звернення: 15.10.23)

3. Діти війни. URL: <https://childreofwar.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.23)

4. Конституція України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4761> (дата звернення: 15.09.23)

5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут Організація Об'єднаних Націй. 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення: 17.09.23)

6. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України. АРМІЯІНФОРМ. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomashtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 18.09.23)